

Enflasyonun Vergi Etkisi

İsmail ENGİN*

The tax effect of inflation is described as an inflation tax in Public Finance Literature. In this paper, these concepts' differences and conditions which inflation effects like as a tax, we analyzed.

Besides the tax effect of inflation causes emerging improvisional tax burden and increasing in provisional tax burden.

Giriş

Büyük ekonomik buhrandan sonra toplam talepteki durgunluğun aşılması konusunda devlete çeşitli fonksiyonlar yüklenmiştir. Gerek sosyal devlet anlayışının yaygınlaşması gerekse ikinci dünya savaşı nedeniyle birçok ulusun ve özellikle Avrupa'nın yeniden imarı gereği ulusal ekonomilerde kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. 1970'lerden itibaren yaşanan I. ve II. petrol şokları ekonomileri enflasyonist (ve aynı zamanda işsizlikle birlikte) bir sürecin içine sokmuştur. Genel olarak tüm ülkeleri etkileyen enflasyon olgusu gelişmekte (ve özellikle ithal girdi bağımlılığı) olan ülkeleri daha çok etkilemiştir. Fiyatlar genel düzeyinde sürekli ve hissedilir artışlar olarak tanımlanabilen enflasyon karşısında çeşitli kesimlerin gelirleri; enflasyondan daha hızlı artarken, bazılarının enflasyon hızında ve nihayetinde bazı kesimlerin de enflasyon hızından daha düşük artış göstermektedir. Bu sonuncu grup için enflasyon bir vergi gibi etki gösterip satınalma güçlerini azaltmaktadır.

Çalışmamız, enflasyonun vergi etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Literatürde genel olarak enflasyon vergisi olarak nitelendirilme eğiliminde olan bu etki, ilk bölümde kavramsal olarak incelenmekte ve devletin para basımından elde edilen gelirlerle karşılaştırılmakta ve enflasyonun bir vergi olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği irdelenmeye çalışılmaktadır. İkinci bölümde enflasyonun vergi etkisinin mali, ekonomik ve sosyal etkileri ve bu nitelikte politikaların

* G.Ü. İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi.

oluşumuna etkileri incelenmektedir. Üçüncü bölümde enflasyonun vergi etkisinin hukuksal boyutu irdelenmekte ve öngörülen vergi yükünde meydana gelen artışların yasallığı tartışılmaktadır. Son bölümde ise enflasyonun vergi etkisinin sınırları ve giderilmesine ilişkin düzenlemelerle bu düzenlemelerin etkileri analiz edilmekte ve değerlendirilmektedir.

I. ENFLASYONUN VERGİ ETKİSİ KAVRAMI

Enflasyonun vergi etkisi kavramı maliye yazınında uzun yıllardan beri ya enflasyon vergisi ya da senyoraj geliri olarak ifade edilmiştir. O nedenle enflasyonun vergi etkisinin analizi ve çeşitli politikalar ve/veya politika amaçları açısından etkilerinin analizinden önce enflasyonun vergi etkisi kavramını ve yukarıda anılan kavramların, değişik kavramsallaştırma çabalarının nedenleriyle birlikte tanımlanması gerekmektedir.

A. DAR ANLAMDA ENFLASYONUN VERGİ ETKİSİ

Enflasyonun vergi etkisiyle ilgili daraltıcı bir tanımlamadan önce ilk olarak senyoraj gelirinin tanımlanması gerekmektedir. Senyoraj geliri, devletin para basmak suretiyle kamuya aktarmak üzere yarattığı satın alma gücünü ifade etmektedir (Paya, 1998: 388-399). Senyoraj geliri bu şekilde tanımlandıktan sonra, enflasyon olgusunun klasiklerin öngördüğü biçimde sadece parasal genişlemeden kaynaklandığı ön kabulü, doğal olarak senyoraj geliri ile enflasyon vergisi kavramının karışması ve karıştırılmasına neden olmaktadır. Aşağıda enflasyonun vergi etkisinin (konusu, matrahı, mükellefi ve oranı olan) bir vergi gibi nitelendirilmesi tartışılacaktır. Fakat buna karşın maliye-iktisat yazınında devletin parasal genişleme yoluyla neden olduğu enflasyon vergisi ile senyoraj kavramlarının ayrıştırıldığına da tanık olmaktadır⁽¹⁾. Dar anlamda enflasyonun vergi etkisi kavramını ise, bir anlamda enflasyon vergisi ile kısmen örtüşecek biçimde, enflasyon nedeniyle paranın değerinde meydana gelen düşüşün gelirleri enflasyondan daha az artan gelir grupları üzerinde vergi gibi etki yaratması şeklinde tanımlayabiliriz (İnce, 1976: 17; Altuğ, 1994: 49). Kuşkusuz bu şekilde tanımlanan vergi etkisi, yalnızca parasal genişlemeden kaynaklanan enflasyon ve aynı zamanda enflasyonun öngörülebilirliğini içermeyen bir kısıtlamayla karşı karşıyadır.

(1) Enflasyon vergisi ve senyoraj gelirlerinin kavramsal tanımlamaları ve ayrıştırılmaları için bkz. Hakkı Soylu, *Türkiye’de Senyoraj Gelirleri ve Kamu Açıkları*, SPK Yayın No: 81, Ankara, 1997 s. 9; İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1992, s. 408-410; Kemal Yıldırım – Doğan Karaman, *Makroekonomi, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırmaları Vakfı Yayın No: 145, Eskişehir, 1999, s. 469-474.*

B. GENİŞ ANLAMDA ENFLASYONUN VERGİ ETKİSİ

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, geniş anlamda enflasyonun vergisinin tanımlanmasına üç nokta itibariyle gereksinim duyulmaktadır. Bunlardan ilki, enflasyon yalnızca parasal genişlemeden kaynaklanmayabilir²⁾. Bu konudaki çekince, iki temele dayanmaktadır. Toplam talep yetersizliği ve bununla birlikte ekonomide atıl kapasitenin varlığı ekonomideki parasal genişlemenin her zaman enflasyonist etki yaratmayacağına işaret etmektedir. Ayrıca ekonominin her yıl reel olarak büyümesi ve buna bağlı olarak gelir düzeyinin yükselmesi noktasındadır ki, bu büyüme oranı sonucunda artan para talebinin karşılanması enflasyonist etkiler meydana getirmeyecektir. İkinci nokta, enflasyonun vergi etkisinin, gelir ve ikame etkilerinin de dikkate alınacak biçimde genişletilmesi gerekmektedir³⁾. Son nokta ise, enflasyonun zaman zaman öngörülebilir olması ve rasyonel bireylerin enflasyon beklentisi ile gerçekleşen enflasyonun çakıştığı durumlardır. Bu durumda psikolojik faktörler nedeniyle yüksek enflasyon beklentisi gerçekleşen (gerçekleşecek) enflasyonun da yükselmesine neden olmaktadır ve vergi etkisinin analizinde dikkate alınması kaçınılmazdır. Bekleyişlerin vergi etkisi analizine katılması, bizleri enflasyon nedeniyle ortaya çıkan bu etkinin, ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmesinde başka gelir gruplarına (hatta bazan devlete) aktarılmasına ve fiyat yapıcı davranabilme gücüne götürmektedir.

Enflasyonun vergi etkisini belki de hayat pahalılığı kavramı ile örtüştürmek gerekmektedir. Hayat pahalılığı, kişilerin gelirlerinin enflasyondan daha az artmasını ifade etmektedir. Veri enflasyon düzeyinde gelirleri enflasyondan hızlı artan gelir grupları için enflasyon vardır ama hayat pahalılaşmamıştır (Karacan, 1997: 200). Aksine hayat, bu anlamda ucuzlamış olmaktadır. Fakat bu iki kavram arasında kesin ayırım yapmak olanaklı değildir. Çünkü enflasyonun vergi etkisi gösterdiği bir ekonomide mutlaka hayat birileri için pahalılaşmış olacaktır. Bu hiçbir gelir grubu değilse ve hayat birileri için görece ucuzlamış ise, o zaman hayat, devlet ya da dış dünya için pahalılaşmış demektir.

Enflasyonun vergi etkisi kavramı, başlangıçta, enflasyonun ilk ortaya çıkışının yarattığı vergi etkisi olarak algılanabilir. Oysa böyle bir yaklaşım, bizlerin, enflasyonun ilk ortaya çıktığı, para kavramının tam olgunlaşmadığı ve görece trampa ekonomisinin uygulandığı çağlara dönmemizi zorunlu kılacaktır. Bu ise kuşkusuz vergi etkisinin tam olarak hangi etkenler tarafından şekillendirildiğinin ayrıştırılması noktasında hatalı analizler yapmamıza ve hatalı sonuçlara ulaşmamıza

(2) Enflasyon tanımı, türleri ve bileşenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ercan Uygur, "Enflasyonun Aktörleri, Faktörleri ve Antienflasyonist Politikalar", *İşletme İktisat Finans Dergisi*, S. 91, Ekim 1993, s. 6-15.

(3) Bu konuda yapılan bazı çalışmalarda gelir ve ikame etkileri yerine her ne kadar enflasyon vergisi ile ilgili olarak belirtile de ödeme ve beyan tesirleri olarak söz edilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan Bulutoğlu, *Vergi Politikası*, Sermet Matbaası, İstanbul, 1962, s. 247-253.

neden olacaktır. O nedenle enflasyonun vergi etkisi kavramının; enflasyon nedeniyle daha önce böyle bir yüke katlanmayan gelir gruplarının ilk olarak enflasyondan etkilenmelerini, daha önceden buna katlanan gelir gruplarının yüklerindeki ağırlaşmayı ve son olarak, vergilendirme rejimi itibariyle öngörülen vergi yüklerinde enflasyon nedeniyle meydana gelen artışı da içermesi gerekmektedir. Çeşitli çalışmalarda bu son nokta, kişilerin reel gelirlerinde bir artış olmadığı halde, tahvil getirilerinin nominal olarak yükselmesi sonucu bir üst gelir diliminde vergilendirilmesine neden olan vergi çengeli kavramı ile ifade edilmektedir (Parasız, 1996: 115). Kuşkusuz bu etkiyi yalnızca tahvil getirilerindeki nominal artışlarla açıklamak doğru olmamaktadır. Bu etkinin kapsamı ve hangi biçimlerde ortaya çıktığı ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak analiz edilecektir.

C. ENFLASYONUN VERGİ ETKİSİNİN ÖZELLİKLERİ

Enflasyonun vergi etkisinin özelliklerinden önce enflasyonun bu etkisini, enflasyon vergisi kavramının kullanım yaygınlığının verdiği sıkıntıdan kurtarabilmek açısından, enflasyonun bir vergi gibi değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin ve dolayısıyla enflasyon vergisi kullanımının yerindeliğinin tespiti gerekmektedir. Enflasyonun vergi etkisini, bilinen anlamıyla, vergiden ayıran noktalar şunlardır (Uluatam, 1981: 31-32; Ulusoy – Çetin, 1996: 74):

- Vergiler, yasama organının onayıyla oluşturulurken enflasyon için böyle bir onay söz konusu olmamaktadır. Ancak böyle örtük bir onay, enflasyonla kalkınmanın bir politika aracı olarak tercih edildiği zaman ortaya çıkmaktadır. Sanayici kesimin yüksek tasarruf eğilimine sahip olduğu ön kabulünden sonra, enflasyon nedeniyle bu kesime yönelik kaynak aktarımının sanayileşmeyi sağlayacağı/hızlandıracağı ifade edilebilir. Ancak burada sanayici kesimin genişliği ve enflasyon nedeniyle kaynakların yeniden dağılımında yönün, her zaman, sanayici kesim olup olmadığı belirleyici olmaktadır (Saygılıoğlu, 1980: 10).

- Vergi dolayısıyla mahrum kalınan satınalma gücü yalnızca devlete aktarılırken, enflasyonun vergi etkisi nedeniyle mahrum kalınan satınalma gücü devlet ve enflasyonda gelirleri enflasyondan daha hızlı artan gelir grupları arasında paylaşılır. Fakat istisnai durumlar ve dönemler itibariyle bu satınalma gücünün vergi gibi tamamen devlete aktarılması (enflasyon nedeniyle tüm gelir gruplarının aynı vergi etkisine maruz kalmaları halinde) ya da devlet dahil tüm gelir gruplarının enflasyon nedeniyle satınalma güçlerinin azalan kısmını, gelirleri enflasyondan hızlı artan bir gelir grubuna aktarması (diğer tüm değişkenler veri iken devlet ve vatandaşlar için vazgeçilmez nitelikte mal ve hizmet üreten kesimlerin varlığı halinde) söz konusu olabilecektir. Kuşkusuz belirli bir gelir grubuna aktarım açısından birincil nitelikteki bir üretimin, kaynağın ya da görevin tamamen belirli bir gelir grubunda toplanması, çok istisnai ve zayıf bir yapıyı arz etmektedir.

- Vergi, vergi verenlerin satınalma gücünü azaltırken, diğer şartlar veri olduğu halde, enflasyon, hem vergi verenlerin hem de vergi vermeyenlerin satınalma güçleri üzerinde azaltıcı etki yaratmaktadır.

- Normal vergilerin ekonomiden çeşitli şekillerde çekildiği (gelir, servet ve harcama üzerinden) buna karşılık enflasyonun vergi etkisinin yalnızca harcanmak suretiyle (Ulusoy – Çetin, 1996: 74) ekonomiye katıldığı ve eğer mümkün ise bir gelir grubuna aktarıldığı ifade edilmesine karşın, geniş anlamda vergi etkisini düşündüğümüzde tüm biçimlerde enflasyonun vergi etkisinden söz edilebileceği (bazan negatif vergi etkisi şeklide ortaya çıksa bile) için bunun bir farklılık olarak algılanmaması gerekmektedir. Doğaldır ki, bu, bir aynılık da içermemektedir.

- Son bir farklılık ise, her ne kadar biçimsel olarak algılsa da, verginin konusu, matrahı, mükellefi ve oranı mevcut iken enflasyonun ve onun ortaya çıkardığı vergi etkisinin konusu, matrahı, mükellefi ve oranı bulunmamaktadır. Buna rağmen bazı çalışmalarda, enflasyon vergisi algılamasının da etkisiyle, bu etkinin matrahı, mükellefi ve hatta oranı tespit edilmeye çalışılmıştır⁴¹.

Gerek öze gerekse biçime ilişkin farklılıklar nedeniyle enflasyon vergiden ayrılmaktadır ve enflasyon vergisi kavramının enflasyonun yol açtığı vergi etkisi olarak yeniden formülasyonu gereği açıktır. Ek olarak vergi etkisi, geniş anlamda tanımlandığında böyle bir farklılık kendiliğinden ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Fiyatlar genel düzeyindeki yükselişlerin fertler tarafından öngörülebilirliğine göre enflasyonun vergi etkisi, gelir ve ikame etkisi olarak nitelendirilebileceğimiz iki etki, daha doğru bir tanımlamayla fertlerin verdiği iki tepki biçiminde karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak enflasyonun beklenmediği ortamda ellerinde nakit para ve paraya bağlı alacak tutanlar fiyatlardaki artışlar kadar satınalma gücünden mahrum kalmış olacaktırlar. Beklenmedik enflasyonun satınalma gücünü eritmesi iki ana etkene bağlı olmaktadır (Bulutoğlu, 1962: 248). Bunlar; nakit parayla ifade edilen varlıkların ve paraya bağlı alacakların toplam varlıklar içindeki görelî önemi ve varlıklardaki enflasyon nedeniyle meydana gelen satınalma gücündeki azalışın başka varlıklara çevrilerek telafi edilebilme olanağının bulunmasıdır. Kuşkusuz ikinci etken, ikame etkisinin, yani enflasyon beklentisinin varlığı hali için ifade edilebilirse (Bulutoğlu, 1962: 249) de mevcut bir enflasyon beklentisi olmasa da gerçekleşen enflasyonun vergi etkisinin başka gelir gruplarına aktarılma çabasını ifade eder. Yukarıda ifade edilen enflasyondan etkilenmeyen ya da görece az etkilenen varlıklara çevirme çabası için geçen süre ya da en kötü olasılıkla enflasyondan etkilenen varlıkları elde tutma süresi ne kadar uzun ise, bu -nakit para ve paraya bağlı- alacaklar üzerindeki vergi etkisi o kadar yüksek olacaktır.

(4) Bu konudaki formülasyonlar ve ayrıntıları için bkz. Ahmet Ertuğrul, "Enflasyon Yoluyla Gelir Sağlama ve Türkiye İçin Bir Deneme", *Maliye Dergisi*, S. 41, Eylül-Ekim 1979, s. 86-91; Parasız, *Monetarizm ve Ünlü Monetarist ve Keynesçil İktisatçılarla Söyleşiler*, a.g.e., s.116; Ulusoy – Çetin, a.g.m., s. 77-79; Yıldırım – Karaman, a.g.e., s. 469-472; Altuğ, a.g.m., s. 49, 50; Engin Öner, "Vergi-Enflasyon İlişkisi ve Enflasyon Vergisi (2)", *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.10, S. 3-4, s. 103-107.

Enflasyonun vergi etkisinden nakit paraya bağlı alacaklılar, daha önce gelirleri toplu sözleşmeyle bağitlanmış ücretliler ve kira gelirleri sözleşmeyle tespit edilmiş olan gayrimenkul sahipleri etkilenmektedir. Buna karşın, devlet ve vergi borçluları bir anlamda enflasyonun negatif vergi etkisi ile karşı karşıyadırlar. Burada enflasyondan olumsuz etkilenen gelir grupları, enflasyon nedeniyle ortaya çıkan vergi etkisini hiçbir gelir grubuna, en azından kısa dönemde, aktaramayacaklardır. Buna karşın ileriki dönemlerde ya da bir sonraki sözleşmede bunu aktarabilirler. Ancak buradaki aktarımın önünde pazarlık gücüne bağlı olarak enflasyon beklentisi devreye girer. Sözleşmelerin tarafları ilk başta böyle bir beklentiye rağmen bu aktarımı kabul etmeyeceklerdir. Ek olarak beklenti mevcut olsa da kabul etmeme eğiliminin varlığı tartışılmaz niteliktedir.

Enflasyonun negatif vergi etkisi gösterdiği kesimler ise yukarıda anıldığı üzere devlet ve (özelinde vergi borçluları) borçlulardır. Devletin gerek piyasadan aldığı mal ve hizmetlere; gerekse ihraç ettiği tahvillere (ulusal parayla ifade edilen ve enflasyon beklentisini içermeyen) karşılık olmak üzere borçları enflasyonda eridiğinden devlete bir iade niteliği taşımaktadır. İkinci grup olan borçlular, enflasyon nedeniyle alacaklılardan gelir transferi elde etmektedirler. Vergi borçluları ise, vergi doğuran olay ile tahsil dönemi arasında geçen süreye bağlı olarak enflasyon dolayısıyla devletten kaynak transferi gerçekleştirmektedir. Bir anlamda mevcut vergisel düzenlemelerin öngördüğü vergi yüklerinde düşme meydana gelmektedir. Bu açıdan vergi mükellefleri devlete istenilenden daha az bir reel satınalma gücünü aktaracaklardır. Vergi borçlularının gelir ve karlarının gerçek/fiktif niteliği ve bu nedenle artan vergi yükü, yukarıda anılan negatif vergi etkisiyle birlikte net değeri, burada, veri kabul edilip izleyen bölümde incelenecektir.

Fertlerin enflasyonun vergi etkisinden kurtulmak için verdiği tepki niteliğinde olan ikame etkisi ise, enflasyon dolayısıyla ortaya çıkan vergi etkisinin, ilişkide bulunulan gelir gruplarına ve taraf olduğu durumlarda da devlete aktarılma çabasını ifade eder. Geçmiş dönemlerde fiyatlar genel düzeyindeki artışlara tanık olmuş ve bu artışın devam edeceğini bekleyen fertler nakit para ve paraya bağlı alacaklarının oluşturduğu varlık bileşimini değiştirmek isteyeceklerdir (Bulutoğlu, 1962: 251). Fakat fertler bu bileşimi ne kadar değiştirirlerse değiştirirler işlem güdüsüyle elde ettikleri nakit varlıklar bu vergi etkisinin aşındırmasına muhatap olacaklardır. Özellikle gelişmemiş sermaye ve finans piyasaları ve buna bağlı modern ödeme araçlarının yokluğunda bu etki daha yüksek olacaktır. Borç verme ve kiralama işlemlerinde yapılacak düzenlemeler ile kiracı ve borçlu aleyhine ağırlaştırıcı hükümler konularak; alacaklılar ve gayrimenkul sahipleri kendilerini (enflasyon beklentileri ile gerçekleşen enflasyon arasındaki farka ve pazarlık güçlerine göre) garanti almak isteyeceklerdir (Öncel, 1995: 251). Burada bir diğer önemli nokta da herkesin enflasyonu öngörme yeteneğinin farklılığı ve enflasyonun gelir grupları için ne ifade ettiğidir. Uygulanan politikaların enflasyon beklentisine ve gerçekleşen

enflasyona ne ölçüde yansıtacağı tahmin edilmesi ve hesaplanması kuşkusuz bir uzmanlık alanını içermektedir. Doğal olarak bu da etkilenen gelir grupları için zaman ve parasal bir maliyet unsuru olarak karşımıza çıkabilecektir. Diğer yandan da, işletmeler için baz alınacak enflasyon toptan eşya fiyatlarındaki artışlar iken, ücretliler, küçük miktarlarda borç verenler ve gayrimenkul sahipleri için tüketici fiyatlarındaki artışlardır. Hatta düşük gelir grupları için gıda fiyatları ağırlıklı geçinme endeksleridir.

103

II. ENFLASYONUN VERGİ ETKİSİNİN MALİ, İKTİSADİ VE SOSYAL POLİTİKALAR AÇISINDAN ANALİZİ

Mali ve iktisadi nitelikli politikaların özünde amaçları aynıdır. Bunlar; iktisadi istikrar, iktisadi kalkınma ve adaletli gelir dağılımıdır. İktisadi istikrar, fiyat istikrarı ve tam istihdamı birlikte içine alan bir kavramdır. İktisadi kalkınma, ekonominin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak nüfus artış hızından hızlı büyümesini ve fert başına hasılanın artışını ifade etmektedir. Adaletli gelir dağılımı ise, gelişen ekonomiyle birlikte artan hasıla ve gelirin üretim faktörleri arasında dengeli dağılımını ifade eden bir kavramdır. Ayrıca gelir dağılımında hasıladan alınan pay ile katlanılan vergi yükünün kabul edilebilir oranda olması gerekmektedir. Yapılacak değerlendirmelerde mümkün olduğu kadar bu üç amacın aynı anda keştiği noktalara girilmemeye ve etkilerin soyutlanmış olarak analizi yapılmaya çalışılmıştır.

A. İKTİSADİ İSTİKRARIN SAĞLANMASI

İktisadi istikrarın bir yanını oluşturan fiyat istikrarı kavramı, kuşkusuz enflasyon olgusunu içermeyen bir kavramdır. Enflasyonun vergi etkisi, fiyat istikrarını, bekleyişlerin hakim olduğu bir ekonomide değiştirebilmektedir. Bu etki dolayısıyla satınalma gücünde azalma meydana gelen gelir grupları, yapılacak sözleşmelerde artık varolan (geçmiş ve enflasyonun şiddetine/pazarlık güçlerine göre gelecek) enflasyonu dikkate alacaklardır. Bu da doğal olarak ekonomideki karar alıcıların tümünün böyle düşünmesi ve kendilerini buna göre ayarlamaları nedeniyle enflasyon daha da yükselmesine neden olacaktır. Yüksek enflasyonun vergi etkisi daha yüksek olacak ve onun telafisi için gelir grupları arası çekişme tekrar başlayacak; bu, enflasyonu tekrar yükseltecek ve kısır döngü hiperenflasyonist bir ortama kadar devam edecektir. Fiyat istikrarında talep ve arz iki yönü oluşturmaktadır. Toplam talebin kısılmasında enflasyon bir vergi gibi işlev görürken (talep edilen malların ve giderilmesi düşünülen ihtiyaçların görece önemi belirleyici nitelikte), arz yönünde; toplam üretimin kısılmasına neden olabilmektedir. O nedenle enflasyonun vergi etkisinin işletmeleri nasıl etkilediğinin incelenmesi gerekmektedir.

i. İşletmelerin Aktif Yapılarına Etkileri

104

Enflasyonist ortamda işletmelerin para ile ifade edilen varlıklarının nominal değerleri değişmezken, enflasyon oranına bağlı olarak, bu varlıkların gerçek satınalma güçleri azalmaktadır⁽⁵⁾. Ayrıca işletmelerin dövizle bağlı alacakları ya da çeşitli amaçlarla (ihtiyat ya da spekülasyon güdüsü ile ithalatın finansmanı amacıyla) tuttıkları nakit döviz rezervleri varsa uygulanan döviz kuru rejimine ve döviz kuruna bağlı olarak etkileneceklerdir. Henüz tahsil edilmemiş gelir tahakkukları, tahsil edilebilme olanağı bulunduğu anda da enflasyon oranı kadar erimiş olacaktır (Öncel, 1995: 499). Amortisman tabi iktisadi kıymetler, işletme bilançolarında maliyet bedelleri ile gösterildiğinden ve dolayısıyla amortisman giderlerinin de bu bedeller üzerinden ayrıldığı düşünüldüğünde reel kardan daha yüksek fiktif bir kar ortaya çıkmış bulunmaktadır (Öncel, 1995: 500). Buna karşılık bünyesinde bulundurduğu sabit kıymetlerin bilançoları içinde görece büyüklüğü yüksek olan işletmeler enflasyondan daha az etkilenmektedir (Tuncer, 1989: 36). O nedenle daha çok sabit kıymeti bünyesinde bulunduran/bulundurması gereken sanayi işletmeleri enflasyona karşı daha dayanıklı olmaktadır. Fakat sabit kıymetlerin görece büyüklüğü ne kadar yüksek olursa olsun işletmeler (stokların hacmi veri olmak üzere), mevcut işleri yürütmek üzere belirli bir işletme sermayesine gereksinim duyacaklardır. Bu sermaye de enflasyonist ortamda sürekli yükselecektir. Bu da doğal olarak faaliyet karı üzerinde azaltıcı etki yaratacaktır.

ii. İşletmelerin Pasif Yapılarına Etkileri

Yukarıda ifade edilen, işletmelerin nakit portföyleri ve alacakları üzerindeki enflasyonist etkiler, parasal borçlar ve enflasyon etkisi içerilmemiş senetli borçlar ve ihraç edilmiş tahviller üzerinde tersine işleyecektir. Ancak özsermaye kalemlerinin enflasyonist süreçte erimeleri bir yandan gerçek kardan ayrı ve daha düşük bir satınalma gücüyle temsil edilen fiktif bir karın ortaya çıkmasına neden olurken (Öncel, 1995: 501-502; Tuncer, 1989: 36), diğer yandan da işletmeleri, düşük özkaynak nedeniyle olası şoklara karşı daha kırılgan hale getirmektedir.

İşletme bilançolarının yukarıda anılan etkileşimlerden hangisine daha ağırlıklı olarak maruz kalacağı, kuşkusuz, enflasyon hızına, işletmelerin varlık, borç-sermaye bileşimine, varlıkların dolanım hızına, nakdi olmayan varlıkların yaşına ve toplam varlıklara oranına- kullanılan amortisman ve stok değerlendirme yöntemlerine göre belirlenecektir (Yüksel, 1981: 29).

Enflasyonun işletmeler üzerinde yukarıda anılan etkiler nedeniyle oluşturduğu yük kuşkusuz tüm işletmeler için aynı nitelikte değildir (Şişik, 1982: 502). Bazı işletmeler gerek ürettiği mal ve hizmetlerin niteliği, endüstri kolunda rekabet,

(5) Bu konuda yapılmış ampirik bir çalışma için bkz. Oktay Güvemli, "Para Değerindeki Düşmelerin İşletme Mali Bünyesine ve Çalışma Sonuçlarına Etkileri", *Vergi Dünyası*, S. 96, Ağustos 1989, s. 20-42.

üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarının enflasyondan daha hızlı artması nedeniyle enflasyondan güçlenerek çıkabilir. Hatta enflasyonist dönemlerde işletmeler faaliyet dışına yatırım yaparak bir yandan işletme sermayelerini bir yıldan ertesi yıla taşırlar, diğer yandan yatırım yaptıkları alanların getiri yüksekliği nedeniyle artan bir karlılık yapısına sahip olabilir ancak bu kez de piyasa payı kaybı ile karşı karşıya kalabilirler.

Enflasyondan güçlü çıkan firmalar bir kez güçlü özkaynak avantajı yakaladıktan sonra sektördeki diğer firmalar için bunu yıkıcı bir rekabet aracı olarak kullanarak sektör içi şirket tasfiye ve devirlerine neden olurlar. Bu ise kuşkusuz uzun dönemde, piyasaya, oligopolist hatta tekeli bir yapının hakim olmasına neden olabilecektir.

Gerek fiyat istikrarı gerekse tam istihdam açısından işletmelerin enflasyonun vergi etkisine maruz kalmaları önemlidir. İşletmelerin reel karlarındaki erime ertesi yıl yatırım kararlarında önemli belirleyici olmaktadır. Toplam yatırımlarda düşme, bir yandan sunum yetersizliği diğer yandan da mevcut eksik istihdamın devamı hatta artması anlamına gelecektir ki, ekonomi için hiç de arzu edilmeyen bir gelişmedir. İşletmelerin çalışma sermayesi ihtiyaçların sürekli artması ve dolayısıyla borçlanmanın, sürekli kısa vadeli olarak, çalışma sermayesi için tercih edilmek zorunda kalınması uzun dönemde toplam yatırımlarda düşüş yaratacaktır. Ayrıca enflasyon nedeniyle fiktif karlar üzerinden yapılan vergileme orta vadede özsermayeyi eritecek (şirketlerin kar dağıtım politikalarına bağlı olarak) ve sermaye piyasalarının gelişmemiş olduğu ülkelerde genişleyici yatırımların tamamen durmasına neden olacaktır.

B. İKTİSADİ KALKINMANIN SAĞLANMASI

İktisadi kalkınmanın sağlanmasında enflasyonun vergi etkisi çeşitli açılardan katkıda bulunabilmektedir. Bunlardan ilki, enflasyonun kamuya daha yüksek bir satınalma gücünü aktarması sonucu, hükümetler kalkınmayı finanse edebilmek için daha yüksek reel kaynağa sahip olmaktadır. Burada kamuya aktarılan satınalma güçleri gerek uzun vadeli altyapı yatırımlarına gerekse kendini kısa vadede amorti edebilen görece kısa vadeli yatırımlara aktararak ülkenin üretken kapasitesi geliştirilebilir. Ancak burada iktisadi kalkınmanın finansmanı açısından kamuya aktarılan net kaynak, enflasyon nedeniyle vergi gelirlerinde, vergilerin fiyat esnekliklerine ve vergilerin ödenmesi için verilen sürelerin uzunluğuna bağlı olarak meydana gelen aşınmaya [ki bu Tanzi etkisi (Gürbüz, 1997: 9) olarak isimlendirilmektedir] ve kalkınma için kamunun kullandığı üretim faktörlerinin enflasyondan etkilenme oranlarına göre belirlenecektir. Ayrıca yüklenenlerce az hissedilen dolaylı bir vergi etkisi gösteren enflasyon (Öner, 1994: 105) nedeniyle toplam talep hacminde bir daralma yaratılabilir ve ihraç edilmek üzere üretilmiş olan mal ve hizmetlerin ülke içinde tüketimi engellenmiş olabilecektir. Gelişmekte olan ülkelerde gelişmemiş sermaye piyasaları, yetersiz tasarruf hacmi ve sermaye

birikimi dikkate alındığında, enflasyondan yararlanılarak yatırımlar için kaynak yaratılmasına çalışılmaktadır.

106

Enflasyonun vergi etkisi nedeniyle ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatları enflasyondan hızlı artan gelir gruplarına, düşük gelir gruplarından ve gelirleri enflasyon nedeniyle eriyen üretici kesimden kaynak aktarımı gerçekleşmekte/ gerçekleştirilmektedir. Bu gelir gruplarının tasarruf eğilimlerinin yüksek oluşu sayesinde kapitalist bir birikim sağlanma olanağı ve dolayısıyla iktisadi kalkınma yolunda mesafe alınması olanaklı olabilmektedir. Ancak buna karşın, anılan bu etkinin yalnızca gelişmiş ekonomilerde birikim sağlayabileceği de ifade edilmektedir (Saygılıoğlu, 1980: 10). Kuşkusuz gelişmekte olan ülkelerde bu birikim sağlansa bile enflasyonun daha da yükseleceği beklentisi hakim ise, kaynakların spekülative alanlara kayma riski her zaman mevcut olacaktır. Bu risk gerçekleşmese dahi kaynakların, fiyatları enflasyondan daha hızlı artan sektörlerde yoğunlaşması nedeniyle kaynak kullanımında etkinlikten sapmalar meydana gelecek ve ulusal servetin israfı kaçınılmaz olacaktır.

Ancak enflasyonun vergi etkisinin kalkınma sürecinde uzun süre devam etmesi, üretilen mal ve hizmetlerin, özellikle ticarete konu olmayan malların, talebinde düşmeye neden olacaktır. Bu da doğal olarak bir süre sonra kapasite kullanımlarında düşmeye, istihdamda azalışa ve kalkınmada duraklamaya, hatta enflasyonun şiddetine bağlı olarak gerilemeye, neden olabilecektir. Ayrıca nominal faiz oranlarının enflasyon primi içermediği düşünülürse (Şişik, 1982: 54) reel faizler negatif hale gelecektir (kuşkusuz bunun gerçekleşmesi, yurtiçi fon hacmi, fon arz edenler arası rekabet ve gelişmiş sermaye piyasalarının varlığı ile yakından ilişkilidir). Bu da tüketimin artmasına ve spekülative yatırımlarda artışa neden olacaktır. Bu etkiyi gidermek için nominal faiz oranlarının yükseltilmesi, uzun dönemde sermaye - yoğun yatırımları olumsuz etkileyecektir.

Fiyat istikrarı incelenirken işletmeler üzerindeki enflasyonun vergi etkisinin varlıkları ve özsermayeyi nasıl etkilediği ifade edilmiştir. Kuşkusuz işletmelerin, yatırım yapma kapasitelerindeki gerileme iktisadi kalkınma açısından arzulan bir durum değildir. Hatta işletmelerin tek amacının çalışma sermayelerini koruma çabaları olduğu enflasyonist süreçlerde, kredilerin etkin olmayan alanlara kayması kaçınılmaz olmaktadır.

C. ADALETLİ GELİR BÖLÜŞÜMÜNÜN SAĞLANMASI

Adil bir gelir bölüşümünün sağlanmasının iki unsuru bulunmaktadır. Birincisi, artan hasılanın paylaşılması diğeri ise, veri gelir bölüşüm yapısında vergi yükünün dağıtılmasıdır. Enflasyonist dönemlerde satınalma güçleri azalan gelir gruplarından, satınalma güçleri enflasyondan hızlı artan gelir gruplarına bir transfer gerçekleşmektedir. Özellikle, enflasyon en belirgin vurgusunu sabit gelirliiler üzerinde yapmaktadır. Fiyatların nominal ücretlerden hızlı arttığı ortamlarda bu gelir

gruplarının reel gelirleri düşecektir. Tüketim kalıpları ile temsil edilen satınalma güçleri enflasyon oranında azalacaktır. Yukarıda belirtildiği üzere, bunların daha sonraki düzenlemelerde/sözleşmelerde telafi edilmesi pek mümkün olmamaktadır. Çünkü yapılan düzenlemelerin daha çok geçmiş enflasyona endekslenmesi, enflasyon beklentisinin varlığı halinde, sabit gelirlileri korumaya yeterli olmayacaktır (Şişik, 1982: 49).

Gelirleri enflasyondan daha az artan gayrimenkul sahipleri ile ellerinde nakit ve nakit ile ifade edilen varlık bulunduran gelir grupları üzerindeki enflasyonun vergi etkisi, geliri bu kesimler aleyhine yeniden dağıtıcı nitelik taşımaktadır.

Gelirin adil bölüşümünün bir diğer yanını ise vergi yükünün dağılımı belirlemektedir. Vergi etkisini geniş anlamda tanımladığımızda, mevcut (öngörülen) vergi yükünün enflasyon dolayısıyla artışı da kapsam içindedir. Enflasyon ortamında vergilerin çeşidine göre enflasyonun etkisi de farklılaşmaktadır. Spesifik vergilerde, matrahın, ağırlık, uzunluk hacim gibi fiziki değerlere bağlanması nedeniyle, vergi miktarı sabit kaldığından enflasyonist ortamda vergi düşerken, advalorem esasa dayalı vergilerde ise, vergi miktarı enflasyonla orantılı olarak yükselmektedir (Öncel, 1995: 492; Ocakçıoğlu, 1976a: 15). Düz oranlı vergilerde enflasyonun vergi yükünü etkilemediği ifade edilebilirse (Ocakçıoğlu, 1976a: 15) de, gelirlerin/kârların enflasyondan daha az arttığı ortamda, matrahta fiktif yükselmeler olacağından vergi yükünde artış meydana gelecektir. Bina ve arazi üzerinden alınan vergilerde matrah tespitlerinin belirli yıl aralıklarıyla yapılması (matrah tespit ve yenileme sürelerinin uzunluğuna ve anılan dönemdeki enflasyon oranına bağlı olarak) vergi yükünün düşmesine neden olmaktadır (Öncel, 1995: 492).

Enflasyon, artan oranlılığı şiddetlendirerek sürekli reel vergi yükü artışlarına neden olmaktadır (Önder, 1979: 57-58). Enflasyon nedeniyle düşük ve orta gelir gruplarının gelirleri (nominal olarak artış gösterdiğinden) daha üst seviyedeki gelir dilimlerine girmekte ve böylece reel gelirler artmadığı halde cari gelir seviyesine karşılık gelen vergi oranları artmaktadır (Öner, 1994: 89). Bir yandan belirli bir gelir diliminden sonra oranın sabitlenmesi diğer yandan da enflasyon nedeniyle artmış görünen gelir üzerinden, dilimler arası gelir farkına bağlı olarak ödenen vergi düşük ve orta gelir grupları için açıkça bir servet vergisi niteliği taşımaktadır (Öncel, 1995: 494). Ayrıca nominal miktarlar olarak belirlenen istisna ve indirimlerin zaman içinde enflasyondan dolayı erimeleri nedeniyle vergi dışı kalması gereken gelir gruplarının vergilendirilmesine ya da mevcut vergi yükünün artmasına neden olmaktadır (Öner, 1994: 89; Öncel, 1995: 494).

Kuşkusuz gelirleri kaynaktan tevfikeyle vergilendirilen ücretliler ile gelirlerini ertesi yıl beyan edenler arasında da adaletsiz bir durum ortaya çıkmaktadır. Gelirleri yıl boyunca (aylar itibarıyla sabit olan) değişmeyen mükelleflerin dönem başında ödedikleri vergi nedeniyle mahrum oldukları satınalma güçleri, dönem sonuna

doğru mahrum oldukları satınalma güçleri ile karşılaştırıldığında çok daha yüksek olacaktır. Ertesi yıl vergilerini ödeyecekler için de, gelirlerinin geçmiş yıl enflasyonu ne kadar takip ettiği belirleyici olmaktadır.

108

Faiz gelirlerinin enflasyon nedeniyle vergi yükü artışına maruz kaldığı ifade edilmesine (Öncel, 1995: 495-499) karşın, gelirin yeniden dağılımı çerçevesinde değerlendirildiğinde böyle bir vergi yükü artışının telafi edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dünyada gerek ürün piyasalarının gerekse finansal piyasaların bu ölçüde globalleştiği ortamda nominal faizler, mutlaka enflasyon beklentisini de içeren risk primi ile belirlenmektedir. Kuşkusuz bu risk primi, borçlanma gereksinimine, fon hacmine, finansal piyasaların derinliğine ve siyasal iktidarların piyasalarca algılanan kredibilitesine bağlı olarak değişim göstermektedir. Burada, bireysel tasarrufluların ellerindeki fonların görece küçüklüğüne bağlı olarak, enflasyon beklentisinin tahmininde tüm fon sahiplerinin aynı derecede başarılı olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Bu da doğası gereği bir finansal danışmanlık hizmet maliyetini de beraberinde getirmektedir (Bulutoğlu, 1962: 251; Öncel, 1995: 498).

Bir yandan gelirlerinin enflasyon oranında erozyona uğraması diğer yandan da öngörülen vergi yüklerinin enflasyon nedeniyle artması sonucu, sabit ücretliler, bireysel gerilimleri arttırarak toplum huzurunu tehlikeye düşürebilirler. Özellikle yapılan düzenleme/sözleşmelerle kayıplarını telafi edemeyen gelir grupları için bir yandan bu enflasyonist sürecin baş sorumlusu olarak siyasal hükümetler (hatta devlet), diğer yandan da gelirleri enflasyondan hızlı artan gelir grupları hedef haline gelmektedir. Uzun süren enflasyonist süreçlerin bekleyişlerin etkisiyle artık kanıksandığı sonucuna varılabilirse de bunların daha uzun süre sürdürülmesi onarılması güç sosyal ve siyasal sorunlar açtığı/açacağı açıktır. Hatta yüksek enflasyon dönemlerinde sık hükümet değişiklikleri, siyasal sistem krizleri (Şişik, 1982: 54) yozlaşan etik değerler, yıpranan aile yapısı ve güvene dayalı ilişkiler zincirinin zedelenmesi gözlemlenebilmektedir.

III. ENFLASYONUN VERGİ ETKİSİNİN HUKUKSAL BOYUTU

Enflasyon, nominal gelirlerde artış meydana getirerek mükelleflerin bir üst gelir dilimine girmelerine neden olmaktadır. Bu ise kanunun öngördüğü vergi yükünün artışı anlamına gelmektedir. Vergi yükündeki bu artış, Anayasanın 73. maddesinde düzenlenmiş olan kanunsuz vergi olmaz ve ödeme gücüne göre vergilendirme ilkeleri ile çelişmektedir (Ocakçioğlu, 1976b: 19; Öncel, 1995: 503). Her ne kadar Bakanlar Kuruluna Anayasa'nın 73/4. maddesi ile kanunda tanınan sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisi verilebilirse de enflasyonun sorumlusunun direkt olarak Bakanlar Kurulu olduğunu söylemek oldukça güç olmaktadır. Böyle zorlama bir çıkarım, ancak, enflasyonun vergi etkisini, senjoraj geliri ya da enflasyon vergisi olarak tanımladığımızda mümkün olabilecektir. Ayrıca Vergi Usul Kanunu'nun

“Vergi Kanunlarının Uygulanması ve İspat” başlığını taşıyan üçüncü maddesinde “Vergilendirmede vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti esastır.” denilmek suretiyle gerçek olmayan gelir artışlarının vergilendirme kapsamında değerlendirilemeyeceği ifade edilmektedir.

Enflasyonun öngörülen vergi yükünde meydana getirdiği artış, fiktif karların gerçek kazançlar dikkate alınmadan vergilendirilmesi nedeniyle eşitlik ilkesine, artan oranlılığı şiddetlendirmesi ve tasarrufçu birimleri cezalandırması nedeniyle sosyal devlet ilkesine ve öngörülen vergi yükündeki artışların kanunla ya da Bakanlar Kurulu Kararı ile düzenlememesi nedeniyle mülkiyet garantisi ilkeleri ile çeliştiğini söylemek mümkün olmaktadır^[6].

109

IV. ENFLASYONUN VERGİ ETKİSİNİN SINIRLARI VE GİDERİLMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. VERGİ ETKİSİNİN SINIRLARI

Bu etki kuşkusuz sınırsız artış göstermemektedir. Ellerinde nakit para ve para ile ifade edilen varlık bulunduranların bu varlıkları ellerinde tutma sürelerini kısaltmaları ya da hemen elden çıkarma istekleri, etkinin sınırlarında belirleyici olacaktır. Enflasyonun nakit paranın satınalma gücünü eritmesi, para talebinde azalışa yol açacaktır. Buna karşılık ellerinde nakit bulunduranlar daha çok bankaya ya da finansal araçlara fonlarını plase ederek anılan etkiyi minimize etmeye çalışacaklardır. İktisat yazınında bu, her ne kadar ayakkabı eskitme maliyeti (Yıldırım – Karaman, 1999: 388) olarak ifade edilse de, modern bankacılık işlevlerindeki gelişmeler nedeniyle, hem bu maliyetler ortadan kalkmış hem de çağdaş ödeme teknikleri (çek, kredi kartı vb.) sayesinde işlem güdüsüyle para talebi azalmıştır. Bu da doğal olarak nakit varlıklar üzerindeki enflasyon nedeniyle ortaya çıkan vergi etkisini sınırlamaktadır. Nihayet parasal ekonomiden takas ekonomisine dönülmesi ya da başka bir para biriminin tedavüle çıkması bu etkiyi sona erdirecektir.

Enflasyon beklentisi nedeniyle sözleşmelerin süresinin kısaltılması bu etkiyi hafifletecektir. Kuşkusuz böyle bir eğilimin artması, ekonomide kısa dönemciliğin hakim olmasına ve planlama ufkunun daralmasına neden olacaktır^[7].

(6) Bu konudaki gerekçelerin ayrıntıları için bkz. Öncel, a.g.m., s.504, 505.

(7) Bu, kısa dönemcilik, zaman zaman gelecek haftadan sonrası planlamama olarak karşımıza çıkmaktadır ve “Cortoplazismo: Latin Amerikanın Laneti” olarak isimlendirilebilmektedir. Ayrıntılar için bkz. Uygur, a.g.m., s. 20.

B. ENFLASYONUN GİDERİLMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER VE DEĞERLENDİRİLMESİ

110

Yapılacak düzenlemelerden ilki endekslemedir. Bu endeksleme, ücretlerde, enflasyon oranı kadar artış yapılmasını; ödünç verme işlemlerinde beklenen enflasyona göre tespit edilen nominal faiz oranlarını; kiralama gibi işlemlerde artışların enflasyon oranında yapılmasını içermektedir. Vergi sistemindeki tüm parasal ifadeler (tarife, muafiyet, indirimler vb.) enflasyon oranında artırılması öngörülmektedir. Ayrıca işletmelerin karlarında fiktif yükselmeleri önlemek amacıyla enflasyona göre belirlenen değerlendirme oranları da bu düzenlemelere dahildir.

Ücretlerde yapılacak böyle bir endeksleme iki açıdan eleştiriye açıktır. Birincisi, ücret gelirleri, eğer geçmiş enflasyonlar nedeniyle reel aşınmaya maruz kalmış ise, bugünden sonra yapılacak düzenleme mevcut durumun korunmasına hatta uzun dönemde reel kayıpların artmasına neden olacaktır. İkincisi ise, enflasyona eşit oranda zam yapılması vergiden sonra kalan harcanabilir gelirden azalmaya yol açacaktır^[8].

Vergi sisteminde, özellikle de gelir vergisinde yapılacak endekslemenin, artan oranlı gelir vergisi sisteminin otomatik istikrarlandırıcılık görevini yerine getiremeyeceği ifade edilmektedir^[9]. Aslında bu dengeleyicilik, enflasyon ve durgunluk dönemlerinin, bir dönem arayla birbirlerini izledikleri konjonktürler için geçerli olmaktadır. O nedenle uzun süre enflasyonist süreçte bulunan ekonomiler için böyle bir dengelemeden söz etmek mümkün değildir.

Endekslemeye ilişkin son ve en önemli eleştiri, eğer enflasyonist ortamda tüm gelirlerin endekslenmesi yapılmıyorsa, zaten enflasyon nedeniyle satınalma güçleri erimiş gelir gruplarının, enflasyondan çifte etkilenmesine neden olacaktır. Bu da yukarıda ifade edildiği üzere, gelir dağılımındaki bozulmayı şiddetlendirecek ve toplum huzurunu tehdit edecektir. Endekslemeye ilişkin tercih edilebilir düzenleme, farklı endeksler kullanılarak herkesin maruz kaldığı enflasyonun giderilmesi yoluna gidilmesidir (Petrei, 1975: 263). Fakat tüm gelirlerin endekslediği bir ekonomide herkes korunmuş gibi görünse de (gelir vergisi sistemi ve nominal mali tuzak olgusu veri olmak üzere), bu kez enflasyon beklentisinin kırılması olanaklı olmayacaktır. Sonuçta da çok uzun yıllar enflasyonist sürecin sürmesi (ne enflasyonda düşme ne de hiperenflasyona sıçrama gerçekleşmesi) kaçınılmaz olacaktır.

(8) Bu azalışa maliye yazınında "nominal mali tuzak" ismi verilmektedir. Ayrıntılar için bkz. Yavuz Canevi, "Enflasyon ve Vergi Sistemi Üzerindeki Etkileri", *Maliye Dergisi*, S. 23, Eylül-Ekim 1976, s. 4.

(9) Bu konudaki eleştiri ve eleştiriye yanıtların ayrıntıları için bkz. Bora Ocakçıoğlu, "Enflasyon Nedeni İle Vergi Yükü Artışı Olayının Hukuki ve İktisadi Sonuçları II", *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, C. 11, Eylül 1976, s. 3; Otomatik dengeleyiciler ve etkileri için bkz. Abdurrahman Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 1999, s. 457-464.

Düzenlemeler ile ilgili söylenecek son söz ise, maliye politikası araçlarının müdahaleci nitelikte olmasından hareketle, ortaya çıkan olumsuzluğun paylaşımının dahi, yeniden dağıtıcı nitelikte olması gerektiğidir. Kamu, iktisadi faaliyetler karşısında tarafsız kalmaz ve kalmaması gerekmektedir^[10]. O nedenle enflasyonun getirdiği olumsuzlukların giderilmesinde, her gelir grubu aynı oranda etkilenmediği için, konjoktüre uygun düzenlemeler yapılması gerekmektedir ve enflasyondan dolayı gelirleri daha hızlı artanların vergilendirilme ve teşviklerinde daha az kayırıcı ya da maliyet yükleyici hareket edilmesi gerekmektedir. Fakat konjoktüre bağlı olarak, enflasyondan en fazla etkilenen ücretliler olmasına karşın, toplu sözleşmelerle enflasyonun ortaya çıkardığı vergi etkisi, diğer gelir gruplarına aktarılabilmekte, bu da, veri verimlilik düzeyinde, bir başka yönden enflasyonist süreci besler hale gelmektedir.

111

SONUÇ

Fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve hissedilir biçimde artışı şeklinde nitelendirdiğimiz enflasyon, gelirleri enflasyondan daha az artan gelir gruplarını içeren, bireyler üzerinde vergi etkisi yaratmaktadır. Kuşkusuz bu etki, adaletsiz ve tersine artan oranlı vergi etkisi yaratmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta enflasyonun yalnızca parasal bir olgu olmadığıdır. Çeşitli faktörlerden kaynaklanan enflasyonun vergi etkisinin şiddeti ve maliyet yüklediği gelir grupları da farklı olacaktır.

Bu etkinin giderilmesi ile ilgili olarak gelir grupları arası ücret-fiyat ve fiyat-ücret çekişmelerinin yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu çekişmenin galipleri ve etkileri konjoktüre göre farklılık göstermektedir.

Temelde yapılması gereken enflasyonist süreçten çıkılmasına yönelik politikalar demetinin uygulamaya konulmasıdır. Fakat eğer enflasyonu düşürmeye yönelik tam bir toplumsal uzlaşma yok ise, mevcut durum korunarak vatandaşlardaki (enflasyonun düşürülmesi konusunda hükümetlere tanınan fırsatlara ilişkin) kredibilitenin yok edilmemesi gerekmektedir. Enflasyon düşürülemiyorsa, mevcut vergi etkisinin gelir grupları arasında paylaşılmasında, gelirin yeniden dağıtım amacı ihmal edilmemelidir.

(10) 22.7.1999 tarih ve 4369 sayılı Kanun'un gerekçesinde, "vergi sistemi iktisadi faaliyetler karşısında tarafsızlığını kaybetmiştir" şeklindeki bir cümlenin yer alması vergi politikasının maliye politikası aracı olmaktan çıktığının göstergesi niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Abdurrahman (1999), **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ALTUĞ, Nuray (1994), "Enflasyonun Vergilendirme Aracı Olarak Kullanılması", **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, S. 341.
- 112 BULUTOĞLU, Kenan (1962), **Vergi Politikası**, Sermet Matbaası, İstanbul.
- CANEVİ, Yavuz (1976), "Enflasyon ve Vergi Sistemi Üzerine Etkileri", **Maliye Dergisi**, S. 23.
- ERTUĞRUL, Ahmet (1979), "Enflasyon Yoluyla Gelir Sağlama ve Türkiye İçin Bir Deneme", **Maliye Dergisi**, S. 41.
- GÜRBÜZER, Selma (1997), "Enflasyonun Vergi Gelirlerinin Reel Değeri Üzerindeki Etkisi (Tanzi Etkisi)", **Hazine Dergisi**, S. 7.
- GÜVEMLİ, Oktay (1989), "Para Değerindeki Düşmelerin İşletme Mali Bünyesine ve Çalışma Sonuçlarına Etkileri", **Vergi Dünyası**, S. 96.
- İNCE, Macit (1976), **Mali Sorunlar Ders Notları**, Ankara.
- KARACAN, A. İhsan (1997), **Bankacılık ve Kriz**, Creative Yayıncılık, İstanbul.
- OCAKÇIOĞLU, Bora (1976a), "Vergi Sisteminde Enflasyon Faktörü", **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, C. 11, S. 125.
- OCAKÇIOĞLU, Bora (1976b), "Enflasyon Nedeni ile Vergi Yükü Artışı Olayının Hukuki ve İktisadi Sonuçları", **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, C. 11, S. 126.
- OCAKÇIOĞLU, Bora (1976c), "Enflasyon Nedeni ile Vergi Yükü Artışı Olayının Hukuki ve İktisadi Sonuçları - II", **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, C. 11, S. 127.
- ÖNCEL, Mualla (1995), "Enflasyon ve Vergilendirme", **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 44, S. 1-4.
- ÖNDER, İzzettin (1979), "Enflasyon Ortamında Alınabilecek Vergi Önlemlerinden Biri: Surtax", **Vergi Sorunları Dergisi**, S. 2.
- ÖNER, Engin (1994), "Vergi - Enflasyon İlişkisi ve Enflasyon Vergisi (1-2)", **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 10, S. 3-4.
- PARASIZ, İlker (1992), **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PARASIZ, İlker (1996), **Monetarizm ve Ünlü Monetarist ve Keynesgil İktisatçılarla Söyleşiler**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PAYA, Merih (1998), **Para Teorisi ve Para Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- PETREİ, H. Amelio, (Çev. Üstün DİKEÇ) (1975), "Enflasyon ve Gelir Vergisi", **Adana İ.T.İ.A. Dergisi**, S. 4.
- SAYGILIOĞLU, Nevzat (1980), "Kalkınmanın Finansmanı ve Enflasyon", **Maliye Dergisi**, S. 47.
- ŞİŞİK, Ülkü (1982), **Enflasyon Kuramında Gelişmeler ve Türkiye'de Enflasyon: 1962-1977**, TODAİE Yay. No: 197, Ankara.

- SOYLU, Hakkı (1997), **Türkiye’de Senyoraaj Gelirleri ve Kamu Açıkları**, SPK Yay. No: 81, Ankara.
- TUNCER, Selahattin (1989), “Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, S. 286.
- ULUATAM, Özhan (1981), **Enflasyon ve Devlet Gelirleri (1963-1978)**, A.Ü.S.B.F. Yay.No: 462, Ankara.
- ULUSOY, Ahmet – ÇETİN, Murat (1996), “Türkiye’de Enflasyon Gelirlerinin Boyutu”, **Vergi Sorunları Dergisi**, S. 98.
- UYGUR, Ercan (1993), “Enflasyonun Aktörleri, Faktörleri ve Antienflasyonist Politikalar”, **İşletme İktisat Finans Dergisi**, S. 91.
- YILDIRIM, Kemal – KARAMAN, Doğan (1999), **Makroekonomi**, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırmaları Vakfı Yay. No: 145, Eskişehir.
- YÜKSEL, Ahmet (1981), “Enflasyonda İşletmelerin Vergi Yüğü”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, C. 17, S. 11.